

13. Мовчан Ю. Риби України (таксономія, номенклатура, зауваження) / Ю. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47–86.
14. Ніколаєв В.Ф. Матеріали до української наукової термінології. Ч. I. Назви звірів, птахів, комах та інших животин – Полтава, 1918.
15. Nikolski G. Ichtiologia szczegolowa / G. Nikolski. Przelozyl prof. F. Staff. – Panstwowe wydawnictwo rolnicze i lesne, 1983. – С. 15
16. Развитие биологии на Украине. – К., 1984. – Т.1. – С.11-12.
17. Сабанеев А.П. Жизнь и ловля пресноводных рыб/ А. . Сабанеев – К. : Урожай, 1970. – 668 с.
18. Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології. – К. : Наукова думка, 1991. – 152 с.
19. Срезневский И. Материалы для словаря древне-русского языка по письменным пам'ятникам : 3 т. – С. 1893-1902.
20. Холодний Г. До історії організації термінологічної справи на Україні / Г. Холодний // Вісник ІУНМ. – 1928. – Вип. 1. – С. 9–20.
21. Шарлемань М. Словник зоологічної номенклатури. Частина II. Назви хребетних тварин / М. Шарлемань, К. Татарко – 1927. – 126 с.
22. Щербуха А. Я. Українська номенклатура іхтіофауни України – К. : Зоомузей ННПМ НАН України, 2003. – 48 с.
23. Шерман І. М. Іхтіологічний російсько-український тлумачний словник / І. М. Шерман, Ю. В. Пилипенко. – К. : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. – Іл. – 272 с.

УДК 378.147:811.111'2

Мартинюк В.А., Кравченко О.В. (Чернівці)

## СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДРУЧНИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

*Розглядається проблема соціокультурного компонента сучасного вітчизняного підручника англійської мови професійного спрямування. Формулюються критерії ефективності соціокультурного компоненту посібників. Визначаються найбільш дієві типи вправ на формування і розвиток соціокультурної компетенції студентів ВНЗ.*

**Ключові слова:** англійська мова професійного спрямування, соціокультурний компонент, сучасний підручник англійської мови.

*Рассматривается проблема социокультурного компонента в современном отечественном учебнике английского языка для профессионального общения. Формулируются критерии эффективности социокультурного компонента учебников. Определяются наиболее действенные типы упражнений, направленных на формирование и развитие социокультурной компетенции студентов.*

**Ключевые слова:** английский язык для профессионального общения, социокультурный компонент, современный учебник английского языка.

*Abstract. The article under review deals with the problem of sociocultural component in Ukrainian ESP manuals. Basic criteria of sociocultural component efficiency are identified. The most powerful types of sociocultural exercises in Ukrainian ESP manuals are specified.*

**Key words:** English for specific purposes (ESP), sociocultural component, modern manual for EFL students.

Англійська мова як найбільш поширений засіб спілкування світової спільноти здатна слугувати студентам українських ВНЗ в усіх сферах їхньої майбутньої професійної діяльності, а також надавати доступ до найважливіших соціокультурних джерел країни, мова якої вивчається. Крім того, теоретичні знання, засвоєні студентами на лекціях з фахових дисциплін, закріплюються та поповнюються на практичних заняттях з іноземної мови професійного спрямування.

Деякі викладачі-практики вважають, що традиційна українська методика викладання іноземних мов професійного спрямування повинна базуватися тільки на словниках і граматиках, що фіксують головним чином внутрішньоструктурні властивості мови. Проте реальне вживання будь-якої іноземної мови перебуває під впливом принаймні двох змінних – соціальних характеристик мовців і обставин, за яких здійснюється акт комунікації. Отже, навчання англійської мови професійного спрямування відбувається найбільш ефективно тоді, коли у теоретичній методиці викладання, у практиці роботи і у навчальному друкованому ресурсі враховуються не тільки власне лінгвістичні правила та рекомендації, а й різного роду «зовнішні» чинники, тобто фактори впливу аутентичного соціального середовища.

Соціокультурний компонент навчання іноземних мов є суттєвою частиною чинних Начальних Програм з англійської мови в університетах України. Проте аналіз науково-методичної літератури [3; 4; 5;

6] показує, що це питання не знайшло ще своєї остаточної якісної реалізації. Частково проблему можна пояснити тим, що в теорії навчання іноземних мов немає однозначної думки з приводу того, що слід розуміти під соціокультурним компонентом змісту навчання і яким чином він повинен бути представлений у національних підручниках.

Проблема врахування соціокультурного компонента у вітчизняних англомовних підручниках вивчається й дискутується методологами протягом багатьох років. Н.С. Саєнко [6] досліджує теоретичні основи розвитку соціокультурної компетенції у процесі викладання іноземної мови. Н.Л. Селіванова [8] акцентує особливу увагу на необхідності вивчення соціокультурного простору і вирізняє три варіанти його визначення як 1) цілеспрямовано організоване середовище, яке оточує окремого індивіда; 2) частина середовища, у якому домінує певний образ життя; 3) динамічна мережа взаємопов'язаних подій, створених зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних і індивідуальних), що є інтегрованою умовою особистісного розвитку.

Проте нами не виявлено ґрунтовних досліджень соціокультурного компонента вітчизняних посібників з англійської мови професійного спрямування. Тому *завданням нашої публікації* убачаємо:

- 1) здійснити аналіз стану дослідження проблеми соціокультурного компонента посібника з іноземної мови професійного спрямування у сучасній теорії та практиці;
- 2) з'ясувати соціокультурні фактори появи великої кількості сучасних вітчизняних підручників з англійської мови професійного спрямування (далі АМПС);
- 3) сформулювати критерії ефективності соціокультурного компонента посібників АМПС;
- 4) виявити найбільш дієві типи вправ на формування і розвиток соціокультурної компетенції студентів у процесі вивчення АМПС.

*Ілюстративним матеріалом дослідження* слугували сучасні вітчизняні посібники з АМПС, які використовуються для навчання студентів Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (технологія харчування та ресторанна справа), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (оптоелектроніка і філологія) та Буковинського фінансово-економічного університету (фінанси та кредит), загальною кількістю 833 сторінки.

Деякі провідні учені (В.Г. Редько, В.М. Плахотник, С.Ю. Ніколаєва, Т.К. Полонська, О.Т. Тимченко та ін.) стверджують, що навчальний посібник з іноземної мови професійного спрямування є багатоступеневою реалізацією різноманітних важливих загально дидактичних, психологічних і лінгвістичних принципів, де освітнє середовище постає як один з основних каналів передачі культурних цінностей, а також як механізм формування культурної особистості.

На думку науковців [1, 2, 3, 4], поява великої кількості сучасних вітчизняних підручників з АМПС спричинена низкою соціокультурних факторів, як-от: поширення величезної кількості несортованої інформації; стрімкий розвиток людської комунікації; суперечливий характер міжкультурної взаємодії, необхідність формування міжкультурної компетентності учасників міжкультурного спілкування; набуття англійською мовою статусу вторинного засобу культурного самовираження народів та інструменту іншомовного опису культури; масові міграції; необмежений потік автентичних текстів; необхідність коментування іншокультурних явищ; інтермедіальний характер людської комунікації.

Проблема ролі соціокультурного компонента у вітчизняних посібниках з іноземної мови набула особливої актуальності у 90-х роках минулого століття, коли почали досліджуватися її складові: країнознавча (Н. Брукс, М. Бірам, Л.П. Голованчук, В.В. Сафонова та ін.), лінгвокраїнознавча (Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, О.Г. Оберемко, Г.Д. Томахін та ін.) та соціолінгвістична (М. Адельман, Н.Ф. Бориско, Х.Б. Браун, Н.Б. Ішханян, Д. Левін та ін.) компетенції, в яких відображені компоненти міжкультурного спілкування: *змістовний* – країнознавча, культурознавча та міжкультурна інформація (країнознавча компетенція); *мовний* – лексика з національно-культурною семантикою, мовленнєвий етикет, техніко-комунікативні кліше (лінгвокраїнознавча компетенція); *комунікативний* – норми, сценарії, ритуали спілкування, техніка міжкультурного спілкування (соціолінгвістична компетенція).

Питання ефективності соціокультурного компонента вітчизняного посібника у процесі навчання АМПС розглядається багатьма вченими-методистами в основному у процесі навчання усного іншомовного спілкування як на різних ступенях загальноосвітньої школи (М.В. Баришніков, О.О. Бондаренко, Л.П. Голованчук, О.О. Коломінова, З.М. Нікітенко, О.Г. Оберемко, О.М. Осіянова, М.А. Саланович), так і у межах підготовки студентів мовних (Н.Ф. Бориско, Л.С. Дімова, С.Ю. Ільїна, С.І. Ісак, О.І. Селіванова, Т.П. Черепанова, Т.О. Яхнюк) та немовних спеціальностей (Н.Б. Ішханян, В.М. Топалова).

У процесі реалізації соціокультурного компонента через дидактичне наповнення посібника АМПС науковці [7, с. 106] пропонують групувати досліджувані об'єкти за чотирма категоріями:

1. *Знання* про соціокультурні стереотипи мовної поведінки іноземною і рідною мовою та ступені їхньої сумісності або несумісності; про соціокультурні стереотипи немовної поведінки, необізнаність з якими може призвести до появи соціокультурних бар'єрів.
2. *Навички* впізнання країнознавчо маркованих мовних одиниць і геополітично маркованих регіональних понять; "розпредмечення" соціокультурного змісту навчальних іншомовних текстів; коректного соціокультурного вживання країнознавчої термінології у мовленні; лінгвокраїнознавчого коментування соціокультурного змісту мовних реалій іноземною та рідною мовами; перекладу країнознавчо маркованих мовних одиниць з іноземної на рідну мову і з рідної на іноземну.
3. *Уміння* здійснювати соціокультурний аналіз функціональних типів автентичного тексту, характерних для побутової, ділової, наукової, професійної сфер спілкування; обирати адекватний у соціокультурному аспекті стиль мовленнєвої поведінки в умовах міжкультурної комунікації; складати соціокультурні портрети учасників міжкультурної комунікації.

4. *Здібності та якості*, що містять лінгвокраїнознавчу та соціолінгвістичну спостережливість; соціокультурну сприйнятливість до визначення тенденцій у взаємодії національного та інтернаціонального у мовних полях тематично пов'язаної лексики; соціокультурну неупередженість у тлумаченні країнознавчих явищ.

Отже, критеріями визначення ефективності соціокультурного компонента посібників АМПС вважаємо те:

- як студентів залучають до діалог культур, на яких фактах культури будуються вправи;
- в який спосіб подано країнознавчий матеріал (описово чи проблемно);
- яка позиція студента у процесі сприйняття матеріалу: стороннього спостерігача або активного учасника з особистісним ставленням до фактів чужої культури;
- чи є у підручнику лінгвокраїнознавчий довідник, чи містяться у книзі додаткові матеріали, що пояснюють соціокультурні реалії, ключі до таких вправ;
- як організовано контроль засвоєння соціокультурного змісту;
- як представлено країнознавчу інформацію у візуальному ряді (фотографії, ілюстрації, малюнки тощо);
- наскільки прийнятний зміст підручника з точки зору відповідності духовним цінностям, ідеалам українського суспільства;
- чи достатньо автентичний зміст текстів посібника;
- наскільки відібрані факти культури відповідають віковим інтересам, майбутньої професійної діяльності та власного досвіду студентів.

Нами проаналізовано чотири сучасних вітчизняних підручника з англійської мови професійного спрямування, з них два – навчальні посібники АМПС (автори – Венкель Т.В. [10]; Романова Т.О., Соловійова О.В. [13]), а “*Agatha Christie’s Death on the Nile Workbook*” та “*Moneychangers*” (автори – Кравченко О.В. [11]; Мартинюк В.А. [12]) – посібники для домашнього читання АМПС. З’ясовано, що соціокультурний компонент досліджуваних посібників АМПС має потужне інформаційне наповнення, а також містить дві складові: філологічну (вивчення відомостей про культуру країни, мова якої вивчається, на матеріалі соціокультурно-маркованої лексики) і соціологічну (варіативність сценаріїв міжкультурного спілкування).

Оцінюючи соціокультурний компонент досліджуваних підручників, звертаємо увагу на те, наскільки послідовно дотримується принцип «мова через культуру» – «культура через мову». Зауважимо, що принцип «мова + культура» працює менш ефективно.

Практика роботи з досліджуваними посібниками показує, що процес формування соціокультурної компетенції засобом підручника АМПС буде успішним, якщо студенти систематично виконуватимуть професійно спрямовані вправи, які навчають:

- проводити паралелі між культурами;

*наприклад* [11]:

1. Comment on the French proverb mentioned by *Poirot* in Chapter 21. What did he imply? Can you think of a Ukrainian equivalent? [p. 192].
2. There is a popular poem cited by *Poirot* in Chapter 23. Do you respond to it? Do you find it suggestive? Could it possibly be used as an epigraph to the novel? Try translating the poem into Ukrainian [p. 192];

- вибирати соціокультурні явища відповідно до завдань викладача;

*наприклад* [12]:

*Surf the Internet to answer the questions:*

*What is La Belle Époque?*

- a) What fabric did ladies use for their dresses?
- b) What accessories did they wear?
- c) What colours did high society ladies prefer?
- d) What did their lackeys wear? [p. 29];

- оцінювати соціокультурні події (реалії) та відмінності;

*наприклад* [13]:

Read a statement and give your professional opinion.

Southern California has many *Mexican* restaurants, and Louisiana has strong *Creole* accent to its food [p. 81].

You are a popular cater in your area. You are asked to organize a social Mexican style event. What kind of food will you be serving and what amount do you need to cook? How will you decorate the tables and the hall? Do you know the difference between Mexican and Creole catering service? Is it easy to start up Family Traditions Catering business in Буковина?

- висловлювати власну думку;

*наприклад*:

1. What did *Ryder* say about marriages? Do you believe him?  
What is your idea of a happy family? [12, p. 57].
2. Do you believe that *Poirot* had a point insisting upon the fact that if ‘*evil entered one in and made home within one*’, it would be impossible ‘*to drive it out*’? [11, p. 60].
3. What in your opinion is a typical face of the new civilization (that of the early 21<sup>st</sup> century)? [11, p. 110].
4. Can you recall a few examples from books or films to illustrate the saying “*Affluence one day, the gutter the next*”? Dwell upon the way the ordeal affected the people. Were they able to survive and overcome the hardships? What lessons were they able to learn? Do such things happen in reality? Do you believe it may happen the other way round (“*The gutter one day, affluence the next*”)? [11, p. 137].

• формувати асоціативні уміння та естетичні почуття;

*наприклад*:

Why did Ryder play *a movement from some terrible Russian suite* when he first met Lucy Dupree and later (chapter 2) played *the Chopin nocturnes*? [12, p. 35; 60].

- висловлювати своє ставлення до історичних подій іншомовної культури;

*наприклад:*

1. What do you know about *'the time of Elizabeth'* (Chapter VII)? Be able to give a brief outline of major political, social and cultural developments in the then England and Europe. What outstanding people (writers, artists, statesmen etc.) does it associate with for you?

2. In the phrase "...*what your Edwardian mind suggests to you*" (Chapter VIII) what does the word *Edwardian* imply? What social, political, cultural developments and/or outstanding people (writers, scholars, artists, politicians etc.) do you associate it with? [11, p. 35].

- формувати позитивне ставлення до культури мови, що вивчається;

*наприклад:*

Read these snippets of wisdom, agree or disagree, prove your thought:

"There is no sincerer love than the love of food" (George Bernard Shaw)

"Tell me what you eat and I will tell you what you are" (A. Brillat-Savarin)

"Today's newspaper is tomorrow's fish and chips wrapper" [13, p. 69].

- інтерпретувати соціокультурну інформацію для формування вмінь критичного мислення;

*наприклад:*

1. Consider information from the chapter and explain the following:

How does "pyramiding" work in the sphere of economics? [12, p. 70].

2. One of the passengers said to Poirot that the wonders of Egypt made him sick because they had cost the lives of many poor slaves who had worked on building them, and added that *human beings matter more than stones*' and that *'the future is more important than the past'*. Do you ever consider history and historic monuments along these lines? What sentiments do the above statements arouse in you? [11, p. 87].

3. What do you think of the *'pretty good sound rule Cherchez la femme'*? Use examples from books, films or your personal experience to prove or disprove the fact that this rule works. [11, p. 159].

4. Are you a transhumanist thinker? Give your reason why?

*Transhumanism* is an international cultural and intellectual movement with an eventual goal of fundamentally transforming the human condition by developing and making widely available technologies to greatly enhance human intellectual, physical, and psychological capacities [10, p. 165].

- коментувати іншомовний матеріал соціокультурного змісту;

*наприклад:*

Explain the implication of the following phrases:

1. You are of the Church of England, I presume? [11, p. 55]

2. *The Anglo-Saxon, he takes nothing seriously but playing games* [11, p. 82].

3. Cornelia saw plenty of drunkenness during *Prohibition years* [11, p. 105].

4. *No Woolworth handkerchiefs* [11, p. 185].

- виконувати соціокультурні завдання в умовних комунікативних ситуаціях.

*наприклад:*

Organize a panel discussion:

1. *Mr. Ferguson* insisted that "*education has devitalized the white races*". What did he imply? Don't you think that *'an orgy of culture'* is an issue nowadays?

2. Who would you side with *Cornelia Robson* or *Ferguson* on the issue of the role of education and culture in modern society? Are many people nowadays interested in Greek art or the Renaissance? Do the culture and art of the past epochs matter any longer? [11, p. 192].

Практика показує, що під час добору автентичних джерел із соціокультурним компонентом необхідно враховувати професійний напрям студентів, сферу їхніх фахових інтересів, поетапність подачі соціокультурної інформації професійного забарвлення з опорою на інші дисципліни. На приклад, надзвичайно дієвий спосіб – опрацювання газетного дискурсу: науково-популярних статей провідних науковців світу, нобелівських лауреатів, учених та політичних діячів – у формі дискусій, симуляцій, керованих полілогів, PPP презентацій, відео конференцій тощо. Візьмемо до уваги, що соціокультурна інформація швидко «старіє», тобто стає неактуальною.

*Висновки.* Таким чином, шлях реалізації соціокультурного компонента у процесі побудови змісту посібника АМПС – це формування здатності до міжкультурної комунікації у ситуаціях автентичного професійно спрямованого спілкування; забезпечення доступу до найсучаснішої іншомовної фахової інформації; своєчасне виявлення і оцінка змін, що відбуваються у масовій свідомості нації-носія мови. З цих позицій авторам необхідно своєчасно вносити необхідні корективи в інформаційний контент попередньо створеного посібника і власну професійну діяльність у цілому. Тому вбачаємо перспективи подальших розвідок у дослідженні закономірностей відтворення ступенів інформаційного запасу в контенті посібника АМПС; варіативності сценаріїв міжкультурного спілкування для досягнення глибокого взаєморозуміння між націями і народностями, а також комфортного існування у глобалізованому просторі.

### Список літератури

1. Драгомирецький О. О. Глобальне моделювання (соціокультурний компонент розвитку мовленнєвої діяльності) : методичний посібник / О.О. Драгомирецький, Л.Р. Коккіна ; ОНУ ім. І.І. Мечникова. – Одеса : Персей, 2012. – 54 с.

2. Євенко О. В. Соціокультурний компонент змісту навчання як засіб підвищення мотивації студентів у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкових класів [Електр.ресурс]/ Євенко О. В. // Відкритий урок -11 січня 2014. – Режим доступу : [http://osvita.ua/school/lessons\\_summary/edu\\_technology/29874/](http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/29874/). – Заголовок з екран.

3. Карпец Е. В. Социокультурное содержание учебника и его влияние на формирование личности / Карпец Е.В. // Известия Саратовского ун-та. Серия Философия. Психология. Педагогика. – 2010. – № 3 (10).– С. 26 – 30.

4. Першукова О. О. Сучасні критерії відбору соціокультурної компоненти змісту навчання в підручниках з іноземної мови / О.О. Першукова // Проблеми шкільного підручника: зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка, – 2004. – Вип. № 5. – С. 231– 234.

5. Писанко М. Л. Аналіз підручників з англійської мови щодо реалізації в них навчання міжкультурного спілкування / М.Л. Писанко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Педагогіка та психологія. Випуск 11. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – № 11. – С. 57–67.

6. Саєнко Н. С. Теоретичні основи розвитку у студентів іншомовної соціокультурної компетентності / Н.С. Саєнко // Вісник національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут": Філософія. Психологія. Педагогіка. – 04/2007. – № 2 Часть 1. – С. 129–133.

7. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / Сафонова В. В. – Воронеж : ИСТОКИ, 1996. – 237 с.

8. Селиванова Н. Л. Современные представления о воспитательном пространстве / Н.Л.Селиванова // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 35–39.

9. Топалова В. Н. Формирование социокультурной компетенции студентов технических вузов: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Топалова В.Н. – К., 1998. – 168 с.

#### Матеріал дослідження

10. Англійська мова професійного спрямування. Інженерна справа і технології. Навчальний посібник для студентів інженерних і технічних вищих навчальних закладів / укл. Венкель Т.В. – Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2013. – 236 с.

11. Кравченко О. В. Agatha Christie's Death on the Nile Workbook (Практикум з читання художнього тексту) : Навчальний посібник / укл. О.В. Кравченко. – Чернівці : Книги – XXI, 2010. – 250 с.

12. Мартинюк В. А. Moneychangers : посібник із читання англійською мовою для студентів-економістів / Мартинюк В.А. – Чернівці : Книги – XXI, 2012. – 123 с.

13. Романова Т.О. Англійська мова : навчальний посібник для студентів спеціальності “Технологія харчування та ресторанна справа” / Романова Т.О., Соловйова О.В. – Чернівці : Книги – XXI, 2008. – 224 с.

УДК 811.111'371

Марчишина А. А. ( Кам'янець-Подільський)

## ПОРТРЕТНИЙ ОПИС У ГЕНДЕРНІЙ ПРОЕКЦІЇ Е. ОУКЛІ

*Продемонстровано, як лінгвокультурна специфіка біологічної статі людини знаходить відображення в портретному зображенні персонажів художнього тексту. Гендерна специфіка цієї композиційно-мовленнєвої форми позиціонується як текстотвірний фактор.*

**Ключові слова:** текст, гендер, гендерний стереотип, портрет.

*Продемонстрировано, как лингвокультурная специфика биологического пола человека отображается в портретном описании персонажей художественного текста. Гендерная специфика этой композиционно-речевой формы позиционируется как текстообразующий фактор.*

**Ключевые слова:** текст, гендер, гендерный стереотип, портрет.

*The paper considers the reflection of biological sex in the portrait description of fiction text characters. Gender peculiarities of this composition form are interpreted as text forming factor.*

**Key words:** text, gender, gender stereotype, portrait.

Для сучасної лінгвістики характерний посилений інтерес до соціальної зумовленості мови та мовлення. Численні дослідження доводять, що при вивченні впливу позамовних факторів на художнє мовлення врахування гендерного складника дозволяє зараховувати його до текстотвірних факторів. Аналіз літературно-мовознавчих напрямків досліджень засвідчує, що царина гендерної ідентичності образу персонажа набуває дедалі більшого поширення з точки зору декодування текстової інформації [2; 6; 8; 10].

Портретний опис як композиційно-мовленнєва форма є структурним елементом художнього дискурсу, який створений у середовищі англійської лінгвокультурної спільноти певного історичного періоду й об'єктивованій мовними формами, що відбивають його специфіку й утворюють функціонально-стильовий континуум. Не останню роль у представленні відображеної художніми засобами дійсності та формуванні реалістичної картини буття відіграє характеристика дійової особи, яка охоплює усі особливості, які можна передати засобами мови. До таких ознак, які формують уявлення про людину – персонаж – належить портрет.